

Rapport
Grågåsfångst vid Lillfjärden sommaren 2017

Delprojekt i Lona-projektet "Lillfjärdens, Natur- och kulturområde utifrån ett ungdomsperspektiv"

Grågäss som märktes vid Lillfjärden 15 juni 2017. Den främre fågeln bär en blå halsring med individuell kod som kan läsas av med kikare. Den bakre grågäsen har en satelitsändare som tillåter att man följer fågeln i realtid via GPS-positionering.

Niklas Liljebäck, Projekt Fjällgås, Svenska Jägareförbundet.

Märkningen av grågässen finansierades delvis av statliga medel genom den lokala naturvårdssatsningen.

Inledning och bakgrund

Vid Lillfjärden ansamlas många gäss under vissa tider på året. Många gäss på en plats leder ofta till intressekonflikter och Lillfjärden är inget undantag. Vissa ser gässen som ett problem och andra ser dessa fåglar som något positivt.

Under försommaren ruggar många grågäss vid Lillfjärden och blir det mycket högt betestryck på de gräsytor som finns runt vattnet samt stora mängder spillning. Medan spillningen är enbart ett potentiellt sanitärt problem för människor är betestrycket både ett problem för skötsel av området men också för fjällgäss som ruggar på platsen. Fjällgäss, som normalt är mycket skygga fjällfåglar, har valt ut Lillfjärden som ruggningsplats, förmodligen av samma skäl som grågässen gjort det. Denna gåsart är utrotningshotad och stora resurser läggs på att rädda kvar den lilla stam som finns kvar. Fjällgåsen är mindre i kroppstorlek jämfört med grågässen och blir därför lätt utkonkurrerad. Men samtidigt erbjuder de många grågässen visst skydd och det är därför viktigt att grågäss finns kvar på platsen

Under ruggningen byter gäss sina fjädrar och förlorar flygförmågan under 3-4 veckor då nya vingpennor växer fram. Under denna period är gässen mycket sårbara och valet av ruggningsplats är mycket viktig för en gås. Därför kan gäss välja att rugga på andra platser om de störs under denna period.

Som ett led i projektet "Lillfjärden, Natur- och kulturområde utifrån ett ungdomsperspektiv" planerades och genomfördes en fångst av ruggande grågäss för att se om detta kunde medföra att grågäss väljer andra ruggningsplatser kommande år och därmed minskar problemen som kommer av fåglarna.

Samtidigt kan ökande kunskap kring de gäss som finns kring Lillfjärden öka förståelsen och toleransen hos människor som drabbas av de potentiella obehag fåglarna skapar. Gäss är också publika fåglar då de är stora och spektakulära och på många platser är de uppskattade för ekoturism. Vid Lillfjärden är gässen, av okända anledningar, mycket orädda. När man på många andra platser får se gåsflockar på avstånd genom kikare kan man här titta på fåglarna på några meters håll. Genom att kartlägga fåglarnas rörelser över året sätts Lillfjärdens fåglar in i perspektiv utifrån gässens livscykel. Grågäss är flyttande fåglar och Lillfjärden är noga utvalt av fåglarna.

I ett samarbete mellan svenska, tyska och holländska gåsforskare fångades 105 ruggande grågäss den 15 juni 2017. Fångsten och hanteringen av fåglarna skadar inte gässen men de upplever det hela som obehagligt. Efter fångsten släpptes gässen tillbaka till Lillfjärden men minnet av händelsen kommer påverka deras val av ruggningsplats kommande år. Alla grågäss märktes med individuella halsringar som tillåter avläsning med kikare och 6 av fåglarna fick satellitsändare på sig som gör att de följas i realtid på en vanlig dator. Denna insats finansierades delvis av detta projekt men forskarna bidrog själva med mycket egen arbetstid och inte minst bistod de projektet med tre extra satellitsändare.

Tillvägagångsätt

Forskarlaget anlände till Hudiksvall morgonen den 14 juni. De som deltog vid fångsten var Niklas Liljebäck (SE, projektledare), Helmut Kruckenberg (TY), Berend Voslamber (NL), Gerard Muskens (NL) och Jan Vegelin (NL). Forskarna hade med sig specialanpassad fångstutrustning, speciella tält för förvaring av stora antal fångade gäss mm. Deras Jeep var sprängfylld av utrustning som garanterade att vi inte skulle behöva misslyckas pga utrustningsbrist. Vi kunde räkna in 720 ruggande grågäss på Lillfjärden. Efter några timmars spaning identifierades en lämplig fångstplats vid nordöstra hörnet av Lillfjärden där drygt 100 grågäss betade.

Till vänster en Land Rover packad till bredden med gåsfångarutrustning. Till höger ses uppsättning av fångstnät i arla morgonstund vid Lillfjärden 15 juni 2017.

Vid kl 03.00 den 15 juni sattes fångstnätet upp trots att den tilltänkta fångstplatsen var tom på gäss. När utrustningen var på plats åkte vi runt sjön och kunde då se att gässen under natten lämnat sjöns närhet för att beta på gräsytor som annars inte kan nås av fåglarna utan störning. Detta var en viktig iakttagelse i fall fångst ska ske kommande år. En mycket lämplig plats för ett fångstnät hittades i nordvästra hörnet av sjön.

Därefter började väntan på att gässen skulle besöka gräsytan där fångstnätet stod uppmonterat. Vi förstod ganska snart att områdets attraktion för gässen är beroende av tillgång till andra gräsytor men inte minst solen som kom att ligga på området vid lunchtid. Vid 13.55 var det en stor flock uppe och betade och vi skred till verket. En snabb löpning från oss tvingade gässen att gira in i området som stängts av med fångstnät. Totalt fångades 105 grågäss. Två av dessa släpptes omedelbart dels för att en unge var liten och visade tecken på stress av fångsten och en annan fågel hade en gammal skada på huvudet som vi bedömde kunde vara till nackdel för fågelns hälsa under hanteringen. Fångsten gick bra och ingen fågel kom till skada. Det var en stor fördel att ha med några av Europas mest rutinerade gåsfångare då detta var ett mycket stort antal grågäss att fångas vid ett och samma tillfälle. Deras professionella hantering av situationen bidrog starkt till det lyckade resultatet.

Ringmärkning av grågäss vid Lillfjärden 15 juni 2017. Från vänster Helmut Kruckenberg, Berend Voslamber, Gerard Muskens och Jan Vegelin.

Ringmärkningen avslutades kl 19.10 och när all utrustning var nedmonterad vid kl 22 kunde vi iakttä gässen under någon timme då de låg i samlad flock i mitten av sjön. Det blev då påtagligt att de märkta individerna utgjorde en betydande andel av totalantalet fåglar. Vi fattade beslutet att inte göra fler fångstförsök kommande dagar baserat på:

1. Fångsten på 105 grågäss är ett mycket stort antal fåglar
2. En ytterligare fångst skulle kunna utgöra en så stor störning på gässen att de lämnade sjön omedelbart och de skulle då kunna ställa till problem på helt nya platser och fåglarna dessutom utsättas för stora risker.
3. Ett ännu större antal märkta fåglar skulle kunna uppfattas som ett alltför stort ingrepp av allmänheten.

Under dagen arbete fick vi många positiva tillrop från intresserade människor och detta skulle kunna vändas till något mer negativt för projektet och gässen om vi fortsatte att fånga ännu fler fåglar.

Efter några timmars sömn på Malnbadens Camping lämnade vi Hudiksvall kl 8 den 16 juni för fångstförsök i Mälardalen.

Resultat

Ringmärkning

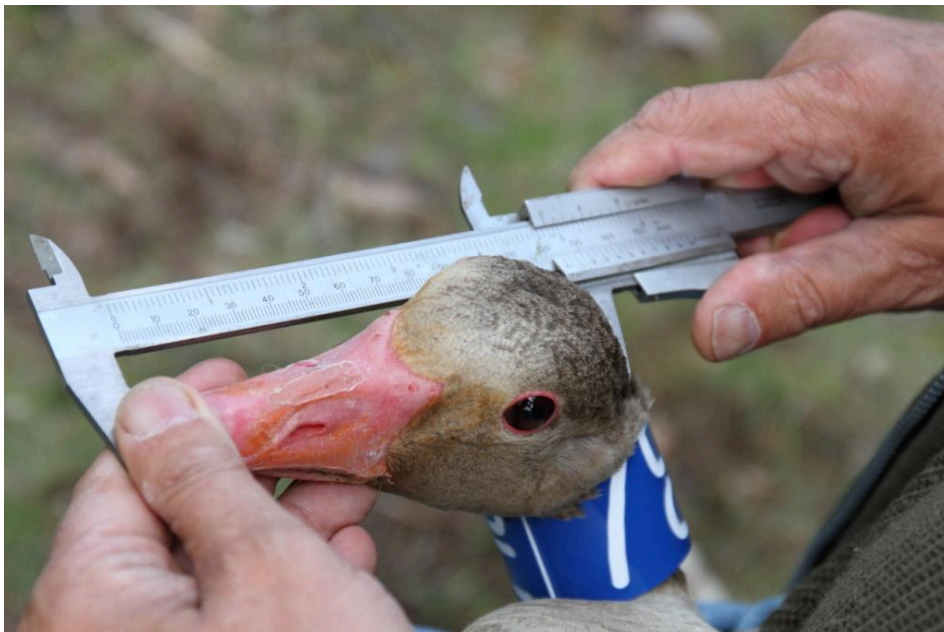
103 av 105 fångade grågäss kunde ringmärkas med Ringmärkningscentralens stålringar. 102 av gässen försågs med halsring. Den som inte fick halsring hade en äldre benskada vilket gjorde att den haltade något. Vi ville inte att en monterad halsring skulle förknippas med skadan så denna fick bara en metallring. En av grågässen hade vita fält i dräkten vilket tolkades som att den hade inslag av tamgåsgener i sig.

Alla märkta fåglar fick en stålring från Ringmärkningscentralen monterad på höger ben. Denna ring har ett individuellt nummer.

De 6 första honorna som märktes fick ett halsband med inbyggd sändare.

Av de könsbestämda gässen var 38 honor och 63 hanar. Säker åldersbestämning är omöjlig vid denna tid på året men baserat på antalet fläckar på buken (gamla fåglar har mer fläckar än yngre) som är ett grovt sätt att bedöma ålder så var merparten yngre fåglar. På samtliga fåglar togs ett antal mått (biometri) som kan användas för framtida studier

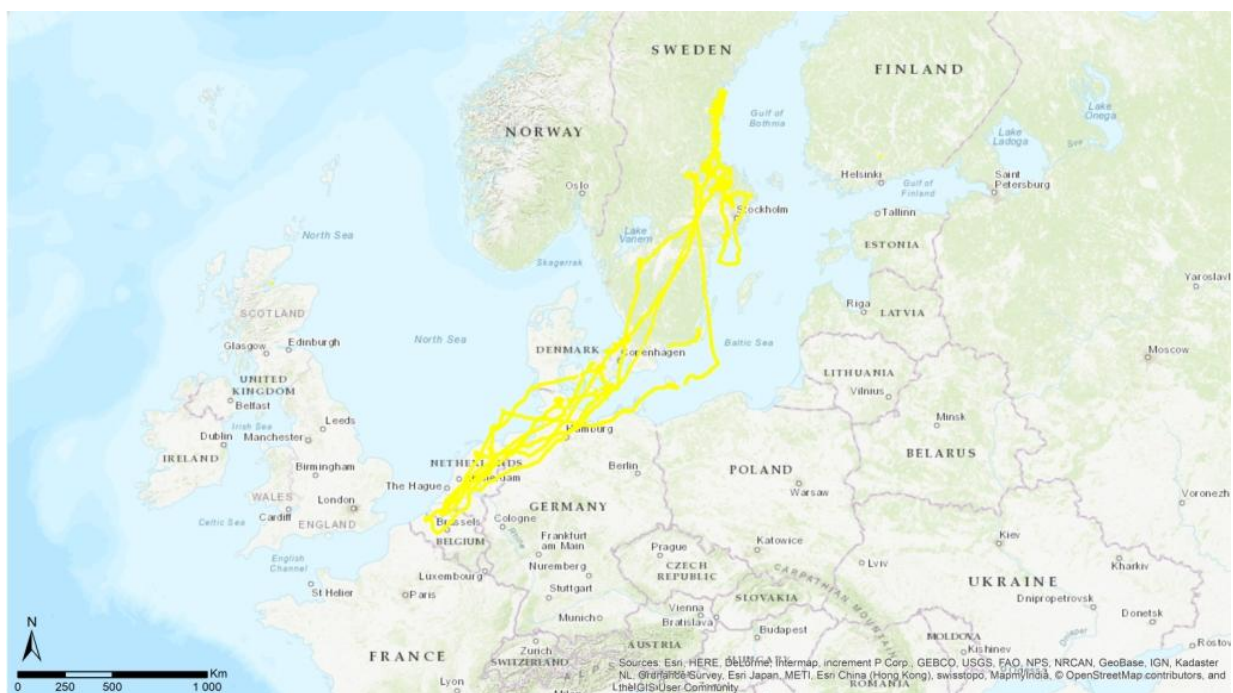

Ett av fler mått som tas är att längden på näbb och huvud som mäts med ett skjutmått. Alla mått som togs fördes in i protokoll som sedan datalades.

En mycket grov skattning av antalet grågäss som besökte Hudiksvallstrakten kan då göras utifrån andelen märkta individer i flockarna i kombination med att flockstorleken räknas in. Utifrån detta görs en grov bedömning att minst 5000- 6000 grågäss besökte Hudiksvalls närområde under 1 augusti till 1 oktober 2017. Man kan göra en mer förfinad skattning men detta kräver utökad analys baserad på dagliga räkningar.

Höstflyttning

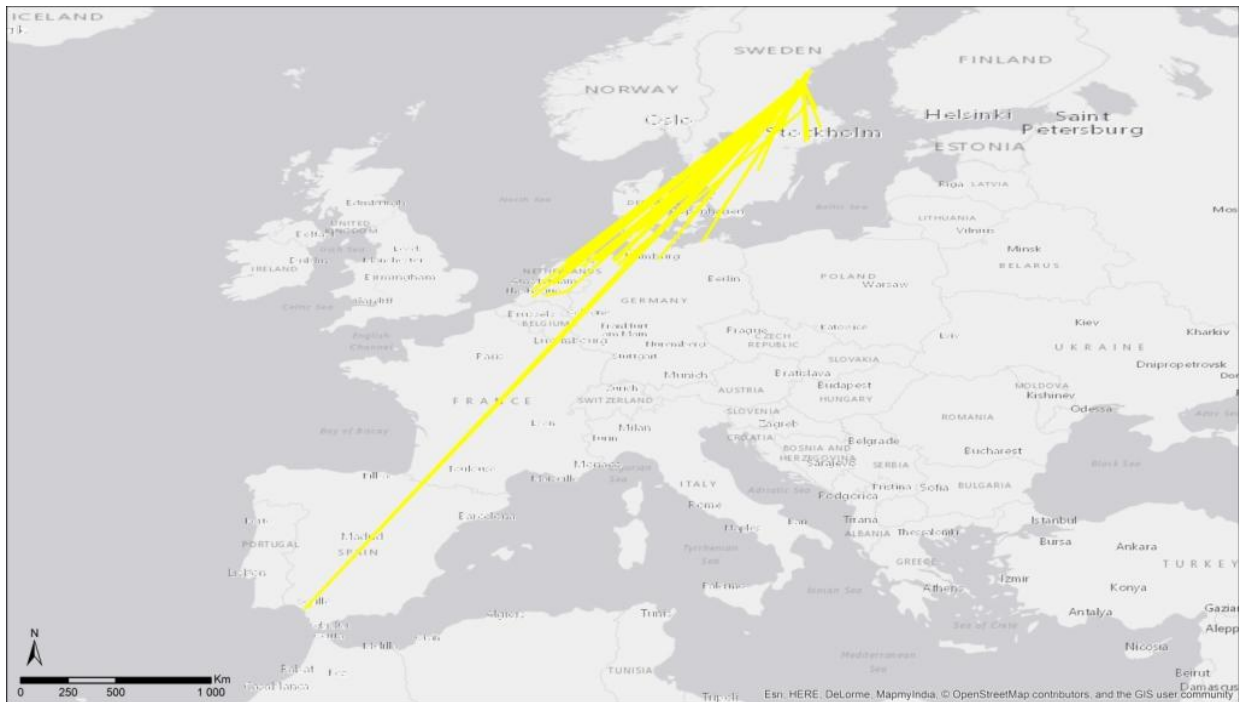
Främst baserad på sändarfåglarnas rörelser men även spridda rapporter av halsringar kan man skapa en grov bild av gässen höstflyttning. Efter de lämnat Hudiksvall i slutet av september/början av oktober flög en del fåglar mot norr och jordbruksmarker kring Njurunda medan merparten aggregerades kring Gävle/norra Uppland. Därefter togs första steget ner till Uppland eller Mälardalen och klassiska grågäsrastplatser (som t.ex. Tämnaren, Hjälstaviken och Kvismaren) där de stannade till mitten av oktober. Nästa etapp var den längre flygningen mot vinterkvarter som de påbörjade 20-31 oktober.

Sändarpositioner från 6 olika grågäss som ruggade i Hudiksvall 2017. De individuella spåren inkluderar perioden fram till 20 feb 2018.

Övervintring.

Av de 96 fåglarna som märktes med blå halsringar kunde 34 (35%) läsas av på övervintringsplats (tabell X). Detta ger en mycket bra bild av var grågässen som ruggar vid Lillfjärden övervintrar (se karta med återfynd av hasringar och tabell 1)

Rapporter av halsringmärkta grågäss som ruggade i Lillfjärden 2017. Ett streck symboliserar en individ. Totalt 34 olika individer ingår.

Det finns en stark övervikt till västra Tyskland och Nederländerna som land för övervintring. Men några individer flyttar så långt som till södra Spanien.

Tabell 1. Övervintringsområde för grågäss märkta med halsringar under ruggning vid Lillfjärden 2017.

Land för övervintring	N (%)
Sverige	0
Danmark	2 (6)
Tyskland	18 (53)
Nederländerna	11 (32)
Spanien	3 (9)
Total N rapport	34

Störningseffekt och kommande års antal ruggande grågäss.

Om fångsten hade den önskade effekten och färre grågäss väljer Lillfjärden för ruggning kommande år kan utvärderas först efter ruggningen 2018 dvs efter sommaren. Lokala fågelskådare rapporterade att grågässen reagerade på fångstinsatsen och var under några dagar direkt efter fångsten mer skygga för människor, särskilt när någon människa avvek från gängse beteende. Men denna ökade skygghet var troligen temporär. Men gäss har gott minne (se diskussion nedan)

Många av de märkta gässen återvände till Lillfjärden under hösten 2017 och betedde sig då som "vanligt" dvs de var relativt oskygga när de besökte Lillfjärden men rörde sig nästan enbart i strandzonen eller rastade på sjön.

Under våren 2018 har bara en sändarfågel snabbt besökt Lillfjärden. Av de 94 halsringarna har ca 10 setts besöka Lillfjärden under våren 2018. Detta visar att de inte såg Lillfjärden som en lämplig rastplats under våren 2018.

Få par av grågäss häckar vid Lillfjärden. En viss invandring av familjegrupper sker under juni månad, troligen från närliggande skärgård. Men det stora antalet ruggande fåglar kommer sig av inflöde av vuxna grågäss dvs de har annan härkomst.

Vilka grågäss ruggar vid Lillfjärden?

Få par av grågäss häckar vid Lillfjärden. Viss inflyttning sker av grågäsfamiljer till området redan i juni då ungarna inte kan flyga. Det mest troliga är att det är familjer från närliggande skärgård som vandrat till Lillfjärden. Antalet familjegrupper är dock litet och under 2017 sågs ca 25 ungar bland de 720 fåglarna i juni. Absoluta merparten av ruggande grågäss är således gäss av annan härkomst och spridningen av de märkta gässen efter avslutad ruggning kan tolkas som att de besökte deras häckningsområden. Likaså visar rapporter under våren 2018 på stor spridning utmed kusten från Gävle i söder till Umeå i norr. Av de 4 sändare som är aktiva under häckningstid 2018 tyder fåglarnas beteende på att 3 häckar eller gör häckningsförsök mellan Gävle och Söderhamn och en mellan Harmånger och Gnarp. Allt detta tyder på ett stort uppsamlingsområde för ruggande grågäss till Lillfjärden.

En märkt grågås som återvänt till häckningsplatser i Sverige våren 2018.

Diskussion

Gäss har gott minne och är mycket läraktiga. Tveklöst är det så att fångsten har satt djupa spår i de fåglar som märktes 2017 men fångsten uppfattades troligen av samtliga gäss vid Lillfjärden. Fångsten uppfattas troligen som en attack från ett effektivt rovdjur och just risken att tas av rovdjur är kanske den enskilt viktigaste faktorn för gäss när de väljer ruggningsplats.

Om störningen från fångsten är tillräcklig för att få dessa gäss att välja en annan ruggningsplats är dock svårt att säga och detta måste utvärderas efter avslutat ruggning 2018. Lillfjärden utövar en stor dragningskraft på dessa fåglar. Är fördelarna med att rugga vid Lillfjärden stora kan detta betyda att även de fångade gässen, trots allt, väljer att komma tillbaka.

Men även om de märkta fåglarna väljer att rugga någon annanstans behöver det inte betyda att antalet ruggande gäss blir lägre kommande år. Resultaten från detta projekt tyder på att uppsamlingsområdet för Lillfjärden som ruggningsplats är stort. Troligen är Lillfjärden en viktig ruggningsplats för grågäss som häckar från Gävle i söder till Umeå i norr. Utifrån en skattning av Sveriges population av grågäss (Ottosson mfl 2012) så kan man utläsa, baserat på landskapsvisa populationsskattningar, att det kan handla om 1000 och 2500 häckande par idag. Enligt en omräkningsfaktor (Nilsson i Ottosson mfl 2012) kan man beräkna populationsstorlek genom att multiplicera antalet häckande par med 6 vilket då skulle motsvara en population på 6000-15000 individer. I och med att omsättningen av individer på en ruggningsplats ofta är stor mellan år kan man förvänta sig att andra individer än de som ruggade 2017 vid Lillfjärden kan rugga här följande år. Likaså är andelen fjolårsungar på ruggningsplatser ofta hög då dessa inte är könsmogna och inte ruggar på häckningsplatserna. Det är därför rimligt att förvänta sig, i och med att

uppsamlingsområdet och populationen som ruggar verkar vara större än förväntat, att upprepade fångster under flera år kan behövas för att få riktigt genomslag med minskat antal ruggande grågäss.

Under sent 1970-tal eller möjligen tidigt 1980-tal fångades ruggande kanadagäss vid Lillfjärden under en rad med år. Dessa gäss användes sedan för att introducera kanadagåspopulationer på annan plats dvs de transporterades bort från Hudiksvall. Även om omfattningen av dessa åtgärder eller antal gäss som fångades in inte är känt i detalj så fick detta troligen kanadagässen att överge Lillfjärden som ruggningsplats. Enligt Andersson (2018) finns detta beskrivet i rapportform men i dagsläget har inte rapporten återfunnits. Denna källa till kunskap vore önskvärd att hitta för arbetet runt Lillfjärden.

Även om det primära målet med denna insats inte kan utvärderas ännu, kan man konstatera att fångsten gett värdefull kunskap, både för förvaltningen av gäss vid Lillfjärden men också för de forskningsprojekt som fått tillgång till data som samlats in.

Tydligt är att Lillfjärden är en central plats för Norrlandskustens grågäss och att det inte på något sätt är en domesticerad grågåspopulation- trots det oskygga beteendet. Grågässen vid Lillfjärden, precis som fjällgässen, är vilda fåglar som väljer ut Lillfjärden som ruggningsplats på kriterier vi människor kan ha svårt att förstå. Eventuella insatser för att minska antalet grågäss bör utgå från den kunskapen som här redovisas och i dialog mellan olika intressen.

Källor

Andersson Å (2018). Muntligen.

Ottosson U., Elmberg J., Haas F., Gustafsson R., Holmqvist N., Lindström Å., Ottvall R., Svensson M., Svensson S. & Tjernberg M. 2012. Fåglarna i Sverige - antal och förekomst. SOF, BirdLife Sweden.